

Nyliberalisme – selvstændig politisk kategori eller strategisk koncept?

I disse tider, hvor den geopolitiske debat dagligt indtager de øverste spalter i medierne, refereres der fra både venstre og højre til begrebet nyliberalisme som bagved liggende forklaringsfaktor. Begrebet anvendes meget frit, ofte journalistisk og beskrivende (anekdotisk), men desværre også med en status og påstået forklaringskraft, som var der tale om en velafgrænset politisk-økonomisk kategori.

Alene derfor kan det være hensigtsmæssigt at undersøge: Om det, som vanligt er, kan bruges til at forklare de aktuelle historiske hovedtræk.

Jeg har siden, begrebet sammen med globaliseringsstrategien efter 1992 indtog en central position i den politisk-økonomiske debat, haft et mildest talt anstrengt forhold til begge begreber. Jeg vil som følger her forsøge at indkredse begrebet og i den øvelse helt se bort fra, hvad der konkret foregår her og nu på den store arena.

Nyliberalisme - bogstaveligt

Ny lader sig ganske simpelt definere som noget, der adskiller noget aktuelt fra noget, der er gået forud. Ordet skal således hente sit indhold fra noget, der er gået forud for at give mening. Det skal fyldes ud med beskrivelser af, hvori det adskiller sig fra det gamle, og hvad det aktuelt positivt indeholder. Uden disse afgrænsninger indtager det en blot konnotativ funktion, hvor der indirekte henvises til en række positive eller negative forestillinger eller verdensanskuelser. Vi må derfor først en omvej og se på begrebet liberalisme.

Liberalisme kommer fra det latinske ord *liberalis*, som betyder frisindet. Ordet er igen afledt af begrebet *liber*, som betyder frihed eller størst mulig frihed, uden at frihedens grænser eller orientering dog er nærmere bestemt. Altså begreb, der ikke giver mening, uden at relationen bestemmes. Og i den liberale ideologi bestemmes forholdet negativt som ”fri fra”.

Når *ny* og *liberalisme* sammenstilles, og *ny* bliver prædikat for liberalisme, får vi et samlebegreb, der strengt taget ikke siger andet, end at denne form for liberalisme er ny. Forskellen mellem det, der er nu og det, der var, beskrives imidlertid sjældent og endnu sjældnere foldes begrebet og dets kategoriale status ud.

Hvad der kan lyde som en slet skjult ironisering, skal faktisk tages alvorligt, i og med begrebet ofte optræder som et skældsordsagtigt samleudtryk for stort alle de fænomener, der opleves som en trussel mod den velkendte velfærdsstat. Ofte uden der gøres rede for, hvorledes nyliberalismens liberalistiske træk adskiller sig fra hidtidige liberalismes politik- og ideologiformer.

Men nu er det sådan, at når man trækker noget frem, lader man noget tilbage. Og det er måske det, der lades tilbage, der er det vigtige.

Hvad er det nye?

Hvorved nyliberalisme adskiller sig fra ”gammelliberalisme” lader sig ikke besvare entydigt. Det skyldes, at liberalisme historisk langt fra har foldet sig ud som et entydigt og konsistent politisk-ideologisk begreb. Begrebet har ændret indhold af flere omgange og er blevet ofte delt i tre underkategorier: økonomisk liberalisme, politisk liberalisme og kulturel liberalisme. Ændringerne har til dels været begrundet i begrebets ideologiske funktion op gennem historiens voldsomme klassekampe om magten i samfundet.

Således optrådte begrebet første gang som *distinkt begreb* i spaniernes oprør mod Napoleons herredømme over Spanien. Siden blev begrebet som selvstændig politisk kategori indføjet som det nye borgerskabs politiske samlingspunkt i kampen mod resterne af den enevældige stat, for fri markedsdannelse og beskyttelse af den private ejendomsret. Indenfor samfundsteorien blev denne version først og fremmest repræsenteret ved John Mill og Bentham. Fra midten af det 19. århundrede ændredes begrebets indhold yderligere. Det skete i og med John Stuart Mills opgør med den rendyrkede markedstænkning og dennes trussel mod samfundsstabiliteten. Som et modsvar til den sociale polarisering, armoden i arbejderklassen og dennes begyndende organisering omkring politiske og ideologiske ambitioner, som rakte ud over den liberale samfundsfilosofis grænser. Man kan sige, at han og flere andre engelske samfundsteoretikere lagde grunden til det, der senere er blevet kaldt socialliberalisme.

Det er således ikke lige til at definere ”det nye” som et brud eller som forlængelse i forhold til en bestemt forudgående definition af kategorien liberalisme.

Første gang, begrebet nyliberalisme optræder, er i en række diskussioner i perioden efter depressionen i 30'erne. Her slog økonomen Hayek til lyd for et noget ændret syn på statsmagten i forhold til f.eks. Mills og Benthams opfattelse. Han og flere andre økonomiske teoretikere advokerede den stærke stat som det bedste forsvar for den private ejendomsret og den frie markedsdannelse mod de fremherskende monopoltendenser og heraf afledte konkurrenceforvridning. Hayek-gruppens angrebsmål var dobbeltsidigt. Kritik af laissez faire kapitalismen, fordi den resulterede i monopoldannelser og svækket konkurrence, og kritik af Roosevelts statsdirigerede New Deal politik.

Liberalisme – begrebets grund- og fællestræk

Men måske er det vigtigere at fremhæve fællestræ frem for det, der skiller. Dvs. fællesnævnerne i de forskellige historiske, politologiske, filosofiske og sociologiske/økonomiske udgaver af liberalismebegrebet – nu som tidligere.

Her skulle man tro, at den første betydningsmæssige fællesnævner er frihedsbegrebet. Det forholder sig faktisk ikke sådan.

Grundbegrebet i den liberale verdensfortolkning er *det singulære individ*. Fra det udgangspunkt har liberalismen mere end nogen anden samfundsfilosofisk tendens indskrevet sig i historien som arvtager af renæssancens tidlige opgør med det gudsafledte menneskebegreb. Individbegrebet tager udgangspunkt i *naturrettens* sanktionering af individet som samfundets *begyndelses- og slutpunkt*. *Frihedsbegrebet* trænger først frem senere som parole i det filosofiske og politiske opgør med den feudale adel og de herskende standsprivilegier. I de store og mindre store revolutionskampe foldes frihedsbegrebet ud som værn om det enkelte menneskes naturgroede rettigheder og ejendomsret til sig selv og sit produkt. Som følge heraf indtager rettighedstænkningen og dermed frihedsrettighederne en central politisk plads i det opkommende borgerskabs politisk ideologi. *Individbegrebet* og *det afledte frihedsbegreb* indskrives som væsentlige oplysningsfilosofiske tendenser (Locke og Hume og Kant) i den politiske begrebsdannelse og i de senere menneskerettighedserklæringer.

Som en arv fra bl.a. Descartes, Locke og økonomen Adam Smith indføres begreber som rationel kalkulation og økonomisk rationalitet i den liberalistiske tænkningens samlede verdensforståelse. Begreberne *autonomt individ*, *individets ret til sig selv/ejendom*, *frihed*, *rationel orden* og *økonomisk kalkulation* indgår i mange klædedragter i den liberale verdensfortælling som grundlæggende forudsætninger for al videre fremskridt og civilisation. Begreberne forbindes med og indfører sig det historiske forløb i den kapitalistiske samfundsorden som uomgængelig socio-økonomisk realitet.

I de efterrevolutionære perioder skifter frihedsbegrebet accent fra at være parole og fælles frihedsevangelium for de undertrykte klasser mod de tidligere herskende klassers privilegier til at blive borgerskabets credo mod dets egen stats tilbøjelighed til selvstændiggørelse i forhold til klasserne, samfundet og markedet.

Men det forekommer ikke korrekt at tolke denne accentforskydning i den efterrevolutionære udvikling som et generelt udtryk for tesen om, at liberalismen står for ”mindre stat og mere marked”. For selv om de forskellige retninger indenfor den liberale skole altid har haft et noget ambivalent forhold til statsmagten som samfundsinstitution, har en stor del af debatten først og fremmest drejet sig om statsmagtens *bestemmelse* og *formål* og i mindre grad om dens størrelse. I tilknytning hertil har spørgsmålet om, hvad samfundet egentlig er, givet anledning til mange stridigheder mellem eksempelvis *laissez faire* liberalisterne og socialliberalisterne, hvor førstnævnte helt ortodokst har strakt den metodiske individualisme så langt, at de har benægtet, at samfundet er andet end summen af singulære individer. (mest plastisk udtrykt af Margaret Thatcher). Hvorimod socialliberalisterne har anerkendt samfundet som en eller anden form for socialt og institutionelt fællesskab, hvor statsmagten i konsekvens heraf er blevet tildelt en større og mere positiv rolle – som overordnet regulerende instans til at afbalancere samfundsformationens indbyggede modsætninger og konflikter på et fortsat liberalt grundlag.

Liberalisme og demokrati – en indskudt note

Jeg har med vilje undladt at behandle demokratibegrebets placering i den liberalistiske ideologis historie nærmere. Det har sin begrundelse i, at de forskellige liberalistiske teoretikere og tendenser har haft og stadig har et særdeles anstrengt forhold til demokratibegrebet, som faktisk fortjener en særskilt behandling. (vil ske i et senere indlæg)

Men sat på spidsen kan man vel sige, at individbegrebet og frihedsbegrebet og forestillingerne om det retsligt regulerede markedssamfund betydningsmæssigt overtrumfer den liberalistiske ideologis forskelligartede demokrati-forestillinger – her forstået som forestillinger om folkestyre og parlamentarisme.

Faktisk er det først i begyndelsen af det tyvende århundrede, at de forskellige liberalistiske strømninger for alvor anerkender demokratiet – men vel at mærke først og fremmest som parlamentarisk demokrati – dvs. som styreform. Nærmest til en nøgtern og ærlig beskrivelse af liberalismens forhold til demokratiet kommer først og fremmest økonomen Schumpeters definition af demokratiet: *som en hensigtsmæssig procedure for borgerne at udpege deres ledere på*. Ikke ud fra et folkesuverænitets synspunkt. Men ud fra en konkurrencedemokratisk tilgangsvinkel: at politisk konkurrence skal modsvare markedets afbalancerende natur og forhindre autokrati og magtmonopolisering til skade for kapitalismens udvikling. Måske en kynisk demokratiopfattelse, men alligevel den mest præcise beskrivelse af det liberale demokrati.

Pointen i denne meget sammentrængte gennemgang af liberalismebegrebets begrebsmæssige *grundelementer* er ikke, at disse har ændret sig over tid. Kun deres periodiske farvning og indre position i forhold til hinanden. Tværtimod har de været fællesgods i liberalismens tre hundrede år lange historie. Det er betydnings- og anvendelsehistorien, der er det centrale. Og denne kan hverken beskrives eller forstås uafhængigt af kapitalismens egen historie og klassekampens forskellige konjunkturer, som begrebet er indlejret i. Om det ene eller det andet grundbegreb – *det singulære individ og frihed* - har været fremherskende, og hvilket forhold, de har stået i til de andre begreber, har først og fremmest været funktionsbestemt ud fra de givne historiske perioders hegemonikamp mellem klasserne og indenfor de respektive klasser.

Hvad er nyliberalisme så?

Hårdt trukket op og lidt forenklet vil jeg definere nyliberalismen som: En særlig periodebestemt *politisk strategi* og et *ideologisk credo* for samling af de herskende klasser i et fælles opgør med efterkrigstidens historiske socio-økonomiske kompromis i form af velfærdsstaten.

Det afgørende i definitionen er, at der er tale om en *strategi, der udgår fra en politisk kategori (liberalismen)* for at samle de herskende klasser og deres

ledende personel om en praktisk udformning- og implementering af et klas- seregime til forsvar for profitten som kapitalismens væsentligste drivmiddel. Ikke alene ud fra forud bestemte og alment accepterede forestillinger om, at den liberalistiske verdensopfattelse både er indlysende og et gode, men nok så meget ud fra deres ønske om at fremstille den politiske, sociale og kultu- relle ombrydning af velfærdsstatens etiske og socialt institutionelle værn som en historisk nødvendighed og til gavn for det store flertal i fremtiden. (*TINA; There is no alternative*).

Som følge heraf vælger jeg at forstå nyliberalismen som en bevidst politisk strategi og ideologisk legitimering af de herskende klassers genopretningspo- litik og frisættelse fra samfundsmæssig regulering og begrænsninger. Som sådan skal det strategiske begreb også først og fremmest sættes i forbindelse med den herskende klasses reale opgør med velfærdsstaten og de samfunds- klasser og deres organisering, som frem for nogen har nydt fordele af denne historisk specifikke og begrænsede stats- og samfundsordning af kapitalis- men.

Derimod har strategien, som mange har anført, aldrig reelt haft til formål at reducere statsmagten eller indskrænke dens reguleringsfunktion. Der har i al væsentligt været tale om en *formålsforandring*.

Statsmagten har f.eks. i USA både ved ”Washingtonkuppet” i 1978 og ved den senere konceptualisering af den nye politik i ”Washington consensus” spillet en afgørende rolle i dereguleringen af de finansielle markeder, ned- brydning af modstanden mod frihandlen især i det fattige og afhængige lande og ikke mindst i afkoblingen af profitspekulationen i finanssektoren fra sam- fundenes realøkonomi. Ligeledes har strategien indebåret en tiltagende og til tider autoritær magtcentralisering i statssystemerne, og statsmagten har i hid- til uset grad medvirket ved nedkæmpningen af modstanden i arbejderklassen og i den politisk ideologiske fragmentering af dens klasseorganisationer – både de politiske og de faglige. Og har sammen med den politiske elite advo- keret *individets særstilling* i alle løsninger på kollektive problemer gennem målrettet mistænkeliggørelse af alle former for kollektive løsningsmåder.

Det samme gælder for så vidt de centrale kapitalistiske landes statsapparaters vitale andel i at befordre de transnationale koncerners uhæmmede ekspansi- onsproces på verdensmarkedet – det der i dag kaldes ”globaliseringen” i ube- stemt form.

Gældende for begge begreber er, at de praktisk ideologisk har antaget form af selvstændigt handlende subjekt. (neoliberalismen gør det og det, og globa- liseringen har forårsaget det og det).

Begrebets praktiske funktion

Det singulære individ- og frihedsbegreb understøttet af den abstrakte og ver- densfjerne neoklassiske økonomiske ligevægtsteori (i modsætning til den klassiske bl.a. formuleret af Adam Smith) har først og fremmest indtaget en

placering i den samlede strategi som ideologiske stødtropper i opgøret med socialdemokratismen. Dvs. i opgøret med velfærdsstatens etos og arbejderbevægelsens traditionelle solidaritets- og lighedsbegreb.

Opgøret har kun i få tilfælde udsundet sig som en direkte konfrontation. I stedet har der i den nyliberale strategi været indbygget et ”socialt ingeniørperspektiv” for udhulingen af velfærdsstatens institutionelle norm og virke indefra gennem den inkrementelle ”*ideologiske formning*” af *det liberale menneske*. Dvs. ændring af måden at tænke individ og samfund på gennem radikale omfortolkninger af de institutionelle strukturers måde at fungere på, herunder også omfortolkningen af borgerbegrebet og offentlighedsbegrebet, der successivt er blevet *privatiseret i brugerret*.

Strategien skal forstås som et socio-politisk perspektiv, subsidiært som et kulturelt fænomen, hvis legitimitet er er båret af de uomtvistelige svagheder, som velfærdsstaten udviste i slutningen af 70’erne. Det gælder det næsten eksponentielt voksende statssystem, de offentlige udgifters tiltagende belastning af samfundsøkonomien, ineffektivitet overfor de voksende sociale problemer, tiltagende formynderiske tendenser i takt med de voksende krisetendenser i samfundsøkonomien og som følge heraf en voksende utilfredshed i befolkningerne.

I sin udfoldelseshistorie minder det ideologiske opgør med velfærdsstaten, hvor især den ekstreme individualisme/privatgørelse og frihedsperspektivet har indtaget en fremtrædende rolle, en del om liberalismens hegemoniske betydning i det opkommende borgerskabs opgør med adelen og dets forfatningskamp. I begge tilfælde lykkedes det at give den liberalistiske verdensanskuelse en omfattende resonansbund i brede dele af befolkningen. Også selv om visionerne i den udstrækning, de er blevet realiseret – den gang og nu har ført til afgørende svækkelse af stort set alle de underordnede klassers livsbetingelser.

Selv om strategien har foldet sig forskelligt ud i de forskellige lande, har de praktiske metoder være forbavsende ens. Det drejer sig eksempelvis om privatisering af offentlige virksomheder, markedsgørelse af offentlige institutioner, kapitalistiske rationalitets- og styringsformer i den offentlige sektor, omformning af velfærdsbegrebet til et snævert ydelsesbestemt servicebegreb og i tilknytning hertil omdannelse af det offentliges professionelle forvaltere til simple serviceproducenter. Og ikke mindst omdefineringen af borgerne til ”*gemene*” forbrugere, hvorved frihedsbegrebet har kunne individualiseres som abstrakt menneskeret og således fortrængt borgerretten.

Selv om strategien selvfølgelig har mødt modstand, ændrer det ikke ved, at de liberale grundforestillinger som generaliseret verdensforståelse har fortrængt efterkrigstidens keynesiansk inspirerede socialdemokratisme og er trængt så dybt ind i det samlede samfundsliv, at den virker horisontafkortende ind på både den politisk-økonomisk tænkning, diskurs og kulturformer og

ikke mindst står som en spærreballon for formuleringen af politiske veje, der overskrider kapitalismens horisont.

Som det er fremgået, opfatter jeg således ikke begrebet nyliberalisme som en ny selvstændig politisk-økonomisk kategori, men som én ud af flere varianter af den liberale ideologi praktisk omdannet til strategi for den herskende classes nødvendige omstrukturering af både de nationale økonomier og af verdensmarkedet.

Med en spidsformulering; som de herskende klassers og samfundselitens nødvendige omvej for at restaurere klasseherredømmet. Som sådan kan nyliberalismen ikke fortolkes som en selvstændig social realitet/social orden eller som (en betegnelse for) en særlig virulent udgave af kapitalismen, *men alene som begreb for en historisk bestemt aktionsform.*

Den nyliberale strategis implosion?

Nyliberalismen har som historisk begrænset restaurationsstrategi været nødvendig som det specifikke opgør dels med velfærdsstatens politiske-sociale skranker for den fri kapitalakkumulation efter "oliekriserne" og dels med arbejderklassens og den lavere middelklassens stærke position indenfor velfærdsstatens rammer.

Omkostningerne er dog med tiden vokset. Statssystemernes sociale integrationspotentialer er blevet svækket. New Public Management som taktisk styringsteknologi har afstumpet den offentlige sektor, reduceret de offentligt ansattes loyalitet og ødelagt de institutionsformer, der tidligere dels kunne skabe forbindelse til borgerne og dels inddæmme den sociale ulighed og utilfredshed. I dag skal de samme institutioner konkurrere om bevillinger og om at nå centralt fastsatte effektmål. Sådanne institutioner kan ikke integrere. De kan kun forvalte og administrere eller virke indenfor et samlet autoriseret volds- og kontrolsystem.

Og på den anden side har den samme strategi, der skulle fremelske den liberale borger og det livsduelige entreprenante individ frembragt en ny rethaverisk, reaktionær og ansvarsløs borgertype, der som konsekvens oplever sig selv som værende isoleret og i modsætning til statssystemet. Stadigt hyppigere oplever den "*myndiggjorte men isolerede borger*" sig værgeløs overfor statssystemets krav, overfor kontrollen, den snigende mistænkeliggørelse og den permanente trussel om social- og statusmæssig deroute. Reaktionen og krænkelsoplevelsen er trængt ind som fremherskende eksistensformer.

I det politiske felt har strategien affødt en foruroligende invalidering af det politiske demokrati, hvilket nu tærer på frihedsideologiens hidtidige store kredit. Den tidligere omtalte Schumpeterske demokratiforståelse er blevet en konkret realitet – som ikke kan tænkes anderledes. Den liberale offensiv har ifølge sit væsen afpolitiseret politikken gennem juridicering og udgrænsning af de legitime politiske interessemodsatninger i samfundet, hvilket bl.a. har

ført til afkoblingen af det politiske liv fra det almindelige samfundsliv. Politik er i dag blevet ensbetydende med teknokratisk samfundsadministration.

Som yderligere konsekvens har kombinationen af afpolitiseringen af det offentlige liv og devalueringen af den kollegiale og professionelle etos i stats-systemet fremelsket et behov for øget magtcentralisering – for overhovedet at holde den tiltagende fragmentering og de centrifugale tendenser i ave. På det politiske niveau er der flyttet mere og mere magt fra den lovgivende til den udøvende magt bl.a. gennem flere ministerbeføjelser. En udvikling i åbenlys modsætning til liberalismens eget højprofilerede demokrati- friheds- og decentraliseringsbudskab.

For selv om det over de sidste tyve år er lykkedes for de liberalistiske ideologer at overtage de politiske modstanderes begreber og først tømme dem for meningsfyldt indhold for derefter at integrere dem i deres egen ideologiske offensiv, er det dog ikke lykkedes dem at nedfryse befolkningens reale ønske om politisk suverænitet, frihed, lighed og (til en vis grad) solidaritet – som borgere.

Det er allerhøjest lykkedes med det neoliberale koncept at skabe en slags politisk-ideologisk horisontafkortning, hvilket i parentes bemærket fremtræder som et næsten uoverstigeligt problem for venstrefløjens radikale politiske opposition og teoretisk funderede kapitalismekritik.

Ikke desto mindre indebærer frekvensen og antallet af samfundspolitiske konflikter og utålelige modsætninger et gab mellem, hvad der siges fra elitens parnas, og hvad der gøres praktisk politisk. Det er efterhånden åbenlyst, at den liberale ideologis autoritet er så trængt, at der især fra nationalkonservativt hold stilles spørgsmål ved dominanspolitikken.

Og hvor disse brudflader og åbne spørgsmål indtil nu enten har været sektorielt begrænset og kunne udskammes som illegitime partsinteresser eller kunnet fremstilles som anakronistiske drømme om at vende tilbage til den ”gamle og ineffektive velfærdsstat”, så har de nu med nyliberalismens tab af moralsk og intellektuel autoritet fået et konfliktpotential, der kan åbne for eller endog frembringe politiske kriser, vi ikke har set længe. Hvilket forstærkes af, at den nyliberale politiske økonomi ikke længere fremstår som den indlysende løsning på kapitalismens vækstproblemer, og at de herskende klasser og samfundseliten så åbenlyst er gerådet i omfattende teoretisk og praktisk politisk borgerkrig om en ny strategi og et nyt teoretisk grundlag for at legitimere videreførelsen af kapitalismens samfundsmæssige magtgrundlag.

Uden at drage for vidtgående konklusioner eller bringe næring til mekaniske sammenbrudsforestillinger, mener jeg, at der er grundlag for at tale om den *nyliberale strategis* begyndende implosion. Først og fremmest begrundet i den overbevisning, at strategien ikke længere kan understøtte den herskende klasses omstrukturering af verdensmarkedet og bane vejen for en ny reel vækstcyklus, fordi strategien har undergravet betingelserne for en ny

vækstperiode, i og med den hidtidige vækst fortrinsvis har været baseret på omfattende kreditfinansieret forbrug og investeringer i gigantiske spekulationsprojekter uden at skabe et nyt reelt og produktivt investeringsgrundlag. Og for det andet fordi den nyliberale strategi har undergravet de nuværende store kapitalmagters globale styrke og skabt så grundlæggende uorden i det kapitalistiske verdenssystem, at ingen på nuværende tidspunkt rigtig tør spørge om, hvilken form konkurrencen og magtkampen om fremtidens udformning af verdensmarkedet vil tage. Og for det tredje har den sociale polarisering antaget et omfang og en dybde, som nu også truer brede dele af middelklassen og som sådan samfundenes klasse-mæssige og politiske, sociale og moralske sammenhængskraft og stabilitet.

Afsluttende overvejelser

Kan vi så bare skrotte begrebet nyliberalisme? Som selvstændig politisk kategori – ja. Men selv om begrebet hovedsageligt er overlæst med vidt forskellige konnotationer, så har begrebet over en lang periode gennemløbet en politisk naturalisering i den almindelige debat, og er af samme grund vanskeligt at komme uden om i dag.

Derfor har jeg først og fremmest bestræbt mig på at bidrage med en positiv bestemmelse af begrebets indhold og samtidig underkaste det et statusskift fra at blive opfattet som selvstændig politisk-ideologisk kategori til det, jeg mener er mere korrekt, et begrebsligt udtryk for den herskende klasses restaurationsstrategi.

Hermed lægger jeg som konsekvens afstand til de forskellige kontraideologiske dæmoniserings- og konspirationsperspektiver, der efter min opfattelse fejlagtigt er blevet læst og skrevet ind i begrebet med det underforståede politiske rationale, *at der på den anden side af nyliberalismen findes en mere human liberal udgave af kapitalismen.*

Det er faktisk dét, der er problemet med begrebet nyliberalisme postuleret som politisk kategori. Det skygger for det egentlige forhold: at begrebet nyliberalisme udspringer af og viderefører liberalismens grundlæggende menneskesyn og som sådan bidrager om end negativt til at cementere liberalismen som vores anden natur. Nu, hvor vi har brug for et opgør med hele den liberale verdensfortolkning for at komme videre.

Jan Helbak

II

Trumps magtpolitik på en skrøbelig scene

Donald Trump vandt valget med en margin på ca. 4.3 millioner stemmer. Resultatet er således klart nok. Alligevel er efterspillet i Washington så enormt hektisk og kaotisk, at det er vanskeligt at få et overblik over det politiske teater. Mediedækningen i alle de store medier verden over opleves som en tsunami af relevante og ikke mindst irrelevante informationer. Fokus er hovedsageligt den politiske elites og kommentatorers byger af karaktermord på de folk, Trump udnævner til ministerposter, rådgivere og ledere af de statslige institutioner, herunder CIA og FBI.

I en sådan situation, hvor sandhed og løgn minder om synkronsvømning, længes man efter et arkimedisk punkt. Det findes desværre ikke. Hvad et universelt vurderingsgrundlag heller ikke gør, medmindre man kan henvise til et punkt udenfor universet, og det kan jeg ikke. Så tilbage har stået næsten en måneds evige pendlen mellem forskellige perspektiver for at få en vis og alligevel begrænset orden i det komplekse billede.

Heldet tilsmilede mig en dag, hvor jeg tilfældigt læste DR nyhederne. Her refererede man tidligere statsminister Anders Fogh Rasmussen for følgende bemærkning i et interview til Børsen: ”Jeg er enormt træt af alt det sortsyn. Folk opfører sig som sådan en flok forkælede børn, der flæber over, at USA nu ikke bare kan klare alting for os, og at vi skal til at stå på egne ben”.

Lige i øjet. USA har ikke længere den økonomiske- og militære styrke, som vi i Europa har lænet os op ad og resten af verden frygtet. Biden administrationens fireårige liberale forkyndelsespolitik og aggressive udenrigspolitik mod ethvert land, der ikke så lyset og kunne skelne mellem demokrati og autokrati (godt og ondt), har blotlagt dybden af USA's indenrigs- og udenrigspolitiske problemer.

Resten af denne artikel vil kredse om USA's hjemlige problemer og udenrigspolitiske begrænsninger, som udgør hverdagens (og i en vis udstrækning Trumps) modbillede til den politisk-økonomiske elites forherligelse af egne fortjenester.

Nogle få oplysende statistiske data

Inden jeg tager fat på USA's hårde økonomiske virkelighed, Trumps valgprogram og de internationale dimensioner i Trumps valgsejr, kan det være oplysende lige at kaste et hurtigt blik på de foreliggende statistiske valgdata.

Trump vandt valget med en margin på 4.3 mill. og fik sammenlagt 73.4 mill. stemmer eller 50.7% af de afgivne stemmer. Kamela Harris fik 47.7%. Der er ingen tvivl om de data.

Dykker man ned i datamængden bliver billede noget mere komplekst. Her viser det sig, at det nok mest var Kamela Harris og Demokraterne, der tabte. Ved valget i 2020 fik Demokraterne 81 mill. stemmer. I 2024 fik de kun 69.1 mill. stemmer. Altså 12 mill. stemmer færre til demokraterne. Gik de 12 mill. stemmer så til Trump? Nej, for han fik kun 73.4 mill. stemmer mod 74 mill. stemmer i 2020.

Forklaringen skal findes i nedgangen i valgdeltagelsen. I 2020 afgav 158 mill. vælgere deres stemme. I 2024 faldt antallet til 143 mill. Stemmeprocenten faldt fra 65.9% i 2020 til 58.2% i 2024. De statistiske beregninger kalkulerer med, at Demokraterne tegner sig for 11 mill. ud af den samlede nedgang på 12-13 mill. stemmer. En yderligere nedbrydning af de foreliggende data viser, at hovedparten af "sofavælgerne" kommer fra sociale lag præget af kort skolegang/uddannelse og relativ lav indkomst og kan henføres til økonomisk og socialt trængte miljøer. Hvad, der er nok så interessant, er, at Kamela Harris vandt flest stemmer blandt de fagforeningsorganiserede arbejdere i storbyerne men tabte markant i de arbejder- og lavere middelklasse miljøer, som er præget af usikre lavindkomstjobs og en familieøkonomi på en knivsæg. Til disse områder og miljøer hører både relativt fattige hvide, sorte og latinoer, og deres dagligdag er så anspændt, at de slet ikke hørte Demokraternes budskab. Samtidig tabte Demokraterne også stemmer i de miljøer, der har kritiseret Demokraternes generelt krigeriske udenrigspolitik og i særdeleshed støtte til Israels massedrab i Gaza. I de miljøer var procenten af sofavælgere relativt høj.

Tilbage står, at det største enkeltparti ved valget den 5. november blev partiet af "sofavælgere" med 40% af de valgberettigede. Så selv om Trump fik omkring 51% af de afgivne stemmer, opnåede han kun aktiv opbakning fra 28% af de stemmeberettigede.

Denne korte gennemgang af de vigtigste valgdata skal ikke bagatellisere Trumps klare valgsejr men nærmere pointere, at store dele af det politiske liv i USA er gennemættet af en skyggeverden af afmagtsfølelse, vrede og frustration og geografisk-social splittelse. USA er godt nok en stat men ikke længere en nation bundet sammen af "den amerikanske drøm".

I den sammenhæng er den lave valgdeltagelse den store ubekendte, når Trump indsættes i præsidentembedet og opnå folkelig støtte til sin politik.

Det har handlet om mere end inflation

De amerikanske aktiemarkeder oplever enorm vækst. Dollaren dominerer alle andre valutaer på valutamarkederne. BNP væksten bliver i 2024 på 2.2-2.5% og overgår langt væksten i de andre Vestlige lande, herunder væksten i EU landene, som snegler sig afsted med 0.5%. Arbejdsløsheden ligger på

omkring 4.1% og jobskabelsen, som dog har været vigende de sidste måneder har ligget stabilt på ca. 200.000 nye jobs om måneden. Eneste eller i hvert fald det mest iøjnefaldende problem er den tårnhøje gæld, som nu udgør 100% af BNP, det stadigt voksende offentlige budgetunderskud på i nærheden af 2000 mia. dollar og en samlet gæld på 35000 mia. dollar (i 2025 36.000 mia. dollar), hvilket betyder, at USA har et afdrag på gælden i år på 900 mia. dollar. Den tredje højeste udgiftspost på det amerikanske statsbudget.

Blot med disse få tal, er det indlysende, at der er noget, der ikke stemmer med mainstreamopfattelsen af, at USA's økonomi er robust, fri af recessionsscenariet og nu nærmer sig en "blød landing" efter flere år med inflation og høje renter. Virkelighedsgabet afspejler sig i svarene på en undersøgelse, som Wall Street Journal har gennemført, hvor 62% af de adspurgte svarer, at økonomien enten ikke er god eller direkte dårlig. Man kan ikke genkende det optimistiske scenarie.

Hvis man så nedbryder tallene for BNP væksten, fremgår det, at den hovedsageligt drives af de syv store tech-virksomheder, medicinal- og sundhedsindustrien (uden at sundheden er blevet bedre) og den kunstige værditilvækst (fiktiv kapital) indenfor hele finanssektoren. Omvendt viser tallene, at væksten indenfor produktionssektoren stort set har ligget under eller lige på 50% siden 2022. (50% er grænsen for vækst eller tilbagegang). Dertil skal lægges, at industrien inklusive store dele af serviceindustrien siden 2010 ikke har haft en vækst i produktiviteten på mere end 1.7%, hvilket er lavt i forhold til årene forud for 2008.

Investeringsraten er også faldet, forårsaget af et svindende kapitalafkast, der faktisk kun ligger højt for de store tech-virksomheder. I det hele taget placerer de store kapitalafkast sig først og fremmest indenfor de helt store industri- og servicekoncerner, hvorimod de små- og mellemstore virksomheder ikke præsterer afkast større, end hvad der skal til for at dække den øgede rentebyrde og indfrielse af de højt forrentede virksomhedsobligationer. Ca. 20% af virksomhederne tjener end ikke til dækning af udgifterne og må konstant låne sig frem på højrentemarkederne. Disse forhold skal tænkes med, når man skal danne sig et billede af Trumps valggrundlag og baggrunden for, at hans Make America Great Again (MAGA) kampagne gik rent ind hos vælgerne i mange af de hårdt ramte industriområder (rust belts/spørgelsesområder).

Lighedsbilledet medvirker til at forklare den voldsomme frustration i store dele af den amerikanske befolkning. 1% af befolkningen står for 21% af al indkomst, hvilket er det dobbelte af, hvad de nederste 50% står for. Den samme 1% sidder på 35% af al personlig rigdom. 10% ejer 71%, og de nederste 50% ejer 1%. En ulighed, der er til at føle på, og som er vokset eksorbitant siden 2008 men som først nu slår igennem som udbredt frustration, fordi de daglige livsvilkår for den nederste halvdel på en række områder er blevet mere end anstrengte under og efter Covid-pandemien.

Mainstreampressen og den officielle statistik fremhæver, at inflationen er bragt ned på et rimeligt niveau takket være centralbankens (FED) offensive rentestigning. Men anvender man arbejdsministeriets, hvor prisdataene/varegrupperne er struktureret anderledes, ligger inflationen stadig på 5-6%, og sammenlagt er en gennemsnitsamerikaners udgiftsniveau steget med 20% siden 2022. Niveauet er i virkeligheden højere, hvis der til et almindeligt familiebudget regnes renteudgifter på obligationslånene, kreditkortene, uddannelsesudgifterne og udgifter til diverse sundhedsforsikringer. Sammenlagt udgør den amerikanske median husholdnings gældsforpligtelse 54%, hvad der svarer til en samlet årlig gæld på 1800 mia. dollar. Omregnet til daglig virkelighed betyder det, at omkring 1/3 af de amerikanske lønmodtagere balancerer på en knivsæg mellem nul og underskud op til hver lønningssdag, og der skal ikke ske ret meget uforudset, før husstandsøkonomien braser sammen.

Billedet er det samme hvad angår lønfremgangen og jobskabelsen. Den officielle lønstatistik opgør kun lønudviklingen for fuldtidsansatte. Der er ingen tal for de 40 mill. arbejdere (ca. 1/3 af lønmodtagere på det private arbejdsmarked), som kun har deltidsjobs og ikke kan få andet. Ikke desto mindre er det almen viden, at disse lønmodtagere ikke har haft reel lønfremgang siden 2019. Kort sagt er de blevet væsentligt fattigere.

Hvis man så sammenholder disse tal med den officielle arbejdsløshedsprocent på 4.1%, fremgår det tydeligt, at også her forvrider de officielle statistikker og opgørelsesmetoder de faktiske forhold. Både som de er, og som de opleves. Arbejdsløshedsudviklingen opgøres på tre forskellige metoder, hvor den ene metode giver de officielt udmeldte 4.1%, hvor en anden men mindre kendt officiel metode giver mellem 5.2% og 7.8%. Når de gængse arbejdsløshedstal offentliggøres og kolporteres ad mainstreampressen bygger de på indsamlede data, hvor fuldtidsjobs og deltidsjobs blandes sammen og tæller ens, hvorimod lønudviklingen kun refererer til fuldtidsbeskæftigede. Billedet skærpes ved, at indenfor de sidste 12 måneder er kvoten af fuldtidsjobs faldet med 458.000 jobs, hvorimod antallet af deltidsjobs er steget med 514.000. (Bureau of Labor Statistics).

Det har også handlet om afindustrialisering

Når man alene fokuserer på de statistiske data, er der en tilbøjelighed til at overse det forhold, at opgørelserne alene tæller isolerede enkeltindivider. Udfolder vi billedet lidt og inddrager husstande, boligstandarder, uddannelse, infrastruktur og miljøforhold, får man et billede af relativt store depriverede geografiske områder med et anspændt miljø, fordi både investeringer, jobskabelse og samlet indtjening går disse områder forbi. De samme områder er glemt, fordi mainstreampressen og den politiske elites fokus hovedsageligt orienteres mod de indlysende vækstområder med høj produktivitet, store investeringer og gigantiske afkast samt og ikke mindst hele finansområdets profitter.

Siden 2008 har det mest almindelige billede dækket over den faktiske afindustrialisering af USA bl.a. som konsekvens af globaliseringen og den massive outsourcing af amerikansk industri og fuldtids arbejdspladser til lavtlønslande

fortrinsvis i Asien. Den amerikanske kapitals vækst siden Clintonperioden skal først og fremmest tilskrives outsourcingen, hvor bagsiden af vækstbilledet findes i USA indenfor tidligere vitale industriområder.

Som Ruchir Sharma skrev i en artikel i Financial Times lige op til valget: "USA økonomiske boom er en mirage" og som Trumps tidligere handelsminister Robert Lighthizer skrev i samme Avis: "Donald Trumps handelspolitik afspejler Amerikas problemfyldte virkelighed". Gennemgående i begge artikler er kritikken af det enorme kreditfinansierede forbrug, aktie- og værdipapirsinflationen og ikke mindst den ukontrollable gæld, som selv IMF nu åbenlyst kritiserer, uden at nogen reelt kan gøre noget ved det. Men det fortæller også en anden historie, som skal tænkes med, når fokus er på geopolitikken. Amerikansk økonomi kan ganske simpelt ikke holde til, at dollaren svækkes og langsomt erstattes af andre valutaer, idet den tendens, som er i gang, vil føre til faldende kapitalimport og højere renter for at tiltrække tilstrækkelig kapital blot for at dække statsunderskuddet og gælden. Som igen yderligere vil ramme realøkonomien hårdt.

33.5% af alle amerikanske værdipapirer, herunder obligationer og statsobligationer ejes af de store centralbanker på det internationale marked. Resten – 66.5% ejes fortrinsvis af investeringsfonde, pensionsfonde, banker og de øverste 10% af befolkningen, som selvfølgelig har en interesse i, at rentefkastet fortsætter i det uendelige. Da det er de samme grupper, som udgør en stor del af den herskende klasse, og som har været politisk og moralsk beskyttet af statsadministrationen under Biden. Så det er indlysende, at Trumps proklamerede opgør med eliten og MAGA parolen mødes med modstand fra disse samfundsgrupper, selv om flere i virkeligheden økonomisk vil profitere af Trump politik men måske tabe i politisk magt.

Uden at overdrive hvad angår rigets økonomiske tilstand, kan man sige, at Trump repræsenterer de faktiske vilkår, som et meget bredt udsnit af den amerikanske oplever, og som på ingen måde spejler billedet af et land i solid økonomisk vækst, som den politiske elite, mainstreamøkonomerne og Wall Street repræsentanterne fremstiller. USA's økonomiske vækst er en mirage, og det opleves udenfor Washington DC – også globalt, hvor færre og færre lande profiterer af at bevæge sig i USA's slipstrøm.

Og hvad er så Trumps svar?

Er Trumps politiske svar på den underliggende økonomiske- og sociale de-route i USA så realistiske og gennemførlige? En besvarelse af det spørgsmål vil være forhastet på indeværende tidspunkt, selv om både ledende økonomer og ledende geopolitiske tænkere allerede på forhånd har dømt hans politik til fiasko.

Den omfattende usikkerhed, der er et gennemgående tema i reaktionerne på valgsejren, , gør, at jeg finder det mere produktivt for en forståelse af

fænomenet Trump og hans klare valgsejr at fokusere på Republikanernes politiske valggrundlag frem for at forfølge alle de mere bizarre udfald, som Trump leverede under valgkampen.

Rækkevidden af Trumps projekt finder man faktisk allerede formuleret på forsiden af valgprogrammet (Agenda 47). Nederst på forsiden står der med stort: *"dette program er dedikeret til de glemte mænd og kvinder i Amerika"*. Programmet skal som sådan forstås som en tale til disse mennesker. Ikke som enkeltpersoner men som familier, miljøer og kulturer. Og som en klummeskriver i New York Times skrev sådan frit citeret: hvor forskellige de end er, ligner Obamas og Trumps tilgang til politik hinanden i den forstand, at Obama så og Trump ser politik som klassepolitik og som mere betydningsfuldt end fokus på raceproblemer etc., hvorved de begge i modsætning til den fremherskende teknokratiske diskurs formulerede/formulerer en respekt for det "produktive Amerika".

Betydningen af programmets hovedlinjer afspejler sig også tydeligt i Trumps valg af de ledende personer i den kommende administration. Det drejer sig ikke, som han nu kritiseres for, om erfarne bureaukrater og trænede politikere fra den politiske elite men om personer loyale overfor programmet og Trumps mål. At gøre op med "deep state" i den centrale statsadministration, der i den brede offentlighed opfattes som de bagved liggende magtspillere, der dominerer politikken og de politiske institutioner. Det være sig i Kongressen, det Hvide Hus og i alle de institutioner (eks. universiteter og tænketanke), der udformer og konsoliderer den herskende elites greb om hele samfundet. Trump og hans støtter har ganske tydeligt lært af erfaringerne fra hans første præsidentperiode fra 2016 – 2020.

Som en rød tråd sættes "sund fornuft" i modsætning til det "videnskabelige tyranni". Programmet indledes eksempelvis med betydningsbærende formuleringer i præamblen: "I årtier har vores politikere solgt vores jobs og livsbetingelser til de højstbydende udenfor (USA) med uretfærdige handelsaftaler i blind tiltro til globaliseringens sirenesang". "Vi vil genoprette vores Nation af, ved og for Folket. Vi vil Make America Great Again (MAGA)". Disse sætninger følges så op af den vigtigste og klareste tråd i programmet: "Sund fornuft fortæller os klart, at hvis vi ikke har en stærk national industri og lav inflation, vil ikke alene vores økonomi og selv vores militær og forsyninger leve på andre fremmede nationers nåde, men vores byer, lokale samfund og vores folk kan ikke trives. Det Republikanske parti må vende tilbage til sine rødder som partiet for industri, produktion, infrastruktur og arbejdere". USA skal genrejses som industriel supermagt og som militær magt for at kunne forsvare amerikanske interesser – men kun i den udstrækning USA er truet.

Disse formuleringer kan ikke udelukkende takseres som bragesnak, men repræsenterer en bredere nationalkonservativ bølge, som ikke kan isoleres til de indenrigspolitiske vilkår i USA.

Programmet indledes med 20 highlines, som efterfølgende indeholdes i 10 hovedafsnit. Karakteristisk for programmets opbygning og indre struktur er, at de forskellige politiske underpunkter gentages i forskellige udformning i næsten alle hovedafsnit. Rationalet er, at de forskellige samfundsgrupper udenfor de privilegerede klasser kan se deres særinteresser imødekommet eller i hvert fald tangeret.

Det gælder f.eks. antiinflationær politik, som resultat af den statslige underskudspolitik. Opgør med begrænsningen af den fossile energiproduktion. Den alt for stramme regulering af de indre markedsvilkår og ikke mindst de åbne grænser, som programmet hævder er årsagen til de ringe vilkår for lavindkomstfamilierne. Krig skaber, som der står, inflation og kæmpe statsunderskud, hvorimod geopolitik gennem styrke og magt sikrer stabilitet og inddæmmer kaos på verdensmarkedet.

Når det handler om de åbne grænser, spiller den aktuelle indvandring selvfølgelig en central rolle. Men det er værd at hæfte sig ved, at der konsekvent tales om illegal indvandring, som Demokraterne og den økonomiske elite stillende har accepteret, men som Republikanerne og Trump fremstiller som en trussel mod de almindelige amerikaners livsstil og lønninger på arbejdsmarkedet dér, hvor koncentrationen af emigranter er størst. Hensynet til løn/arbejdsmarked, familier og miljøer skrives konsekvent ind i retorikken.

Midt i programmet formuleres uden nærmere forklaring de fem politiske ”hovedpiller”: afvikling af de mange reguleringer, skattelettelser for både arbejdere og industri, retfærdige handelsaftaler, billig energi og investering i innovation. Og som direkte afledning indføjes et opgør med universiteternes privilegier og meningsdominans og overførsel af midler til produktionsskoler for igen at højne arbejdskraftens kvalifikationer samt et krav om, at virksomheder, der ønsker statsordre, skal stoppe outsourcingen af virksomheder og arbejdspladser og medvirke til at sikre de amerikanske nationale forsyningskæder.

Den amerikanske drøm - igen

Et helt afsnit har titlen genindførelse af ”Den amerikanske drøm” (den enkeltes og kommende generationers succes gennem hårdt arbejde). Det gælder helt lavpraktisk adgang til boliger, der er til at betale, reduktion af familiernes uddannelsesomkostninger og begrænsning af de store fødevarer- og medicinalindustriernes indflydelse på sundhedspolitikken og amerikanernes reelle mulighed for at leve sundt. Det centrale i dette afsnit og de efterfølgende er en politik, der genskaber nationens industrielle fundament og vækst og amerikanernes mulighed for at forbedre deres økonomiske- og sociale forhold over generationer – som programmet hævder er blevet knust under de liberale politiske dominans.

Opgøret med både den politiske, finansielle og intellektuelle elite favner bredt og retter sig ikke kun mod statsadministrationer og de mange underliggende institutioner. F.eks. fremhæves det flere steder, at lærerne skal på akkord- og

præstationsaf lønning, og familierne skal have større indflydelse på ansættelse af lærere og skoleledere, og at delstaterne skal have ansvaret for uddannelsespolitikken. Noget tyder på, at selve uddannelsesministeriet skal nedlægges. Samme linje går igen indenfor en række andre politikområder, som skal decentraliseres og tilpasses på en måde, der styrker familiernes sammenhængskraft og kulturelle egenart. (læs kristne orientering og begrænsning af abortmuligheder). Det sidste er faktisk ret interessant. Programmet kritiserer ikke eksplicit abortlovgivningen ud fra et religiøst moralsk synspunkt men ud fra et ønske om at holde familierne samlet og styrke de lokale samfund/civilsamfund som de bærende institutioner i den amerikanske nation.

Programmet slutter med udenrigspolitikken og tegner et klart opgør med flere årtiers liberal-demokratisk globaliseringsoffensiv. Det Republikanske parti ønsker ”fred gennem styrke”. ”Styrke gennem en stærk industri” og krav til alle allierede om at bidrage mere til opretholdelse af stærke alliancer. NATO nævnes ikke direkte. Det gør derimod alliancen med Israel. Toldpolitikken indgår også i udenrigs- og geopolitikken, som en form for økonomiske krigsførsel og magtdemonstration dels for at beskytte amerikansk industri og dels for at kunne føre en økonomisk del og hersk politik både overfor venner og fjender.

Trukket skarpt op kan man sige, at programmet er et vanskeligt gennemtrængeligt konglomerat af politikområder, der reflekterer rigets tilstand, men hvor flere af politikområderne står i indbyrdes modsætningsforhold til hinanden. F.eks. vil told- og sanktionspolitikken angiveligt øge inflationen og svække en del af techindustrien (eksempelvis den varslede told på import fra Kina og forbud mod kinesiske investeringer i følsomme industrier). Eller dereguleringen i USA vil få negativ betydning for miljøet og lokalområderne og ikke mindst for arbejdernes mulighed for at tvinge faglig organisering igennem på virksomhederne. Kort sagt kan de forskellige interessegrupper nok identificere sig med forskellige politikområder uden helt at overskue, at programmet, hvis det realiseres, samlet set ikke repræsenterer Trumpstøtternes interesser og forventninger. Den oplevelse ligger ude i fremtiden. De sandsynlige konsekvenser af Trumps politik over hele paletten, som rammer hovedoverskrifterne i medierne hver dag af de liberale politikere og teoretikere, fremstår endnu kun som de forventelige og ”trivielle” fortolkninger. Udenfor denne kreds fremstår konsekvenserne som så uoverskuelige, at de forskellige klasser, socialgrupper og vælgergrupper først og fremmest henholder sig til de punkter, der opfattes som ”sund fornuft”.

Republikansk nationalkonservatisme

Selv om Trump ved flere lejligheder har lagt afstand til Projekt 2025 også benævnt som ”2025 præsidentens overgangsprojekt”, hersker der ikke tvivl om, at det meste af Republikanernes valgprogram bygger på det 920 sider lange program fra 2023 udarbejdet af den stærkt konservative Heritage Foundation tænketank.

Programmet har til formål at fremme en konservativ nærmest merkantelistisk indenrigs- og udenrigspolitik med rødder tilbage til den doktrin, som blev udarbejdet af Wolfowitz og Cheeny under præsident H. W. Bush i 1992, hvor hovedbudskabet var, *at amerikansk magtpolitik skal forhindre en hvilken som helst magt i verden i at udfordre USA's*. Projekt 2025 foreskriver helt uden omskrivninger nødvendigheden af en styrket præsidentmagt og en svækkelse af det liberale bureaukrati i Washington DC, hvis USA skal genvinde sin magtposition. Programmet er udarbejdet af en bred kreds af konservative intellektuelle med tråde dybt ind i den del af den herskende klasse, der siden Biden blev valgt som præsident tilbage i 2020, målrettet har arbejdet på et opgør med de liberales globaliseringspolitik og politisk-militære indblanding i alle områder og lande, der måtte opponere mod forestillingen om USA og Vestens ret til at forme verdensordenen.

Det fremgår ikke direkte af Republikanernes valgprogram, at man stiler mod at øge præsidentmagten, som beskrevet Project 2025, og overføre beføjelser fra Kongressen til præsidentens administration. Men flere steder antydes nødvendigheden af at svække en mulig opposition fra Kongressen, der trods Republikanernes aktuelle flertal i begge kamre kan blive en realitet ved midtvejsvalget 2026, hvor flertallet i repræsentanternes hus kan vindes tilbage af Demokraterne. Imprægneringen af præsidentens magt gælder i øvrigt også overfor mindre loyale Republikanere, der kunne finde på at stemme sammen med Demokraterne i tilspidsede situationer.

Ikke desto mindre kan forbindelsen til 2025 afspejles i Trumps valg af ministre, rådgivere og forslag om at se både CIA og FBI samt de andre institutioner dybt inde i statsapparatet efter i sømmene og reelt underlægge dem præsidentens eller loyale direktørers beføjelser og kontrol. Kort sagt ligger det i logisk forlængelse af programmet og tilhængernes forventninger, at Trump i denne valgperiode virkelig får ”ryddet op i sumpen” gennem et radikalt opgør med det establishment, der i årtier har favoriseret finanskapitalen og de store transnationale koncerner samt den øvre middelklasse, der fuldstændigt har overladt de amerikanske arbejdere og den lavere middelklasse til sig selv.

Programmet er, som mange har påpeget, absolut ikke et opgør med det samlede erhvervsliv og finanssektoren. I sin indre logik forsøger det at formulere en alliance mellem det entreprenante erhvervsliv, de investeringslystne banker, arbejderklassen og den lavere middelklasse mod det politiske-økonomiske-intellektuelle establishment, der er vokset ud af globaliseringspolitikken, og som har sat sig tungt på alle ledende positionerne i landet.

Set i det perspektiv er Trumps udnævnelse af Lori Chavez- DeRemer til arbejdsminister og valg af D.J. Vance til visepræsident ret interessant. Han kommer fra arbejderklassen og har profileret sig på det grundlag, og hun er kendt for at stå sig godt med arbejderklassen og bl.a. med The Teamsters og er som sådan udset til at skulle virkeliggøre Trumps parole om alliancen mellem *den produktive* industri og arbejdere i den kommende genindustrialiseringsproces. Hertil kan føjes, at Lori Chavez- DeRemer og D.J. Vance er kendt

for at have forståelse for, at det ikke alene drejer sig om gode arbejdsforhold men nok så meget om at værne om de industriområder, hvor arbejderne og den lavere middelklasse bor og lever. Altså igen ikke en henvisning til enkelt-personer men til familier og miljøer. Vel at bemærke i en radikal konservativ og nationalistisk/merkantelistisk kontekst.

Forskelle på Republikanernes og Demokraternes udenrigspolitiske doktrin

Tonen hos Trumps udpegede udenrigsminister Rubio og sikkerhedsrådgiver Waltz kunne få en til at tro, at den nye regering vil føre stort set samme politik overfor bl.a. Ukraine som den afdøde administration på trods af, at Trump stadig hævder at kunne stoppe konflikten hurtigt ved diplomatiske midler, og at han har et udtalt ønske herom, fordi krigen belaster USA både militært og økonomisk, og at en forlængelse af krigen vil svække ham indenrigspolitisk.

Nu har både udenrigsministeren og sikkerhedsrådgiveren fundet tonen efter udpegningen og ligger igen på linje med Trump. Man skal forstå, at på trods af retorikken er Trumps magtpolitik grundlæggende defensiv og adskiller sig radikalt fra Bidens liberale og universalistiske offensiv for at fastholde USA's og Vestens globale dominans. Forskellen skal ikke findes i ønsket om at bevare og endog styrke USA globale dominans men i magtpolitikens begrundelse og konceptuelle udformning.

Hvor Biden og hans liberale forgængere (bl.a. Obama) gennem militære interventioner, stedfortræderkrige, regimeundergravende virksomhed i eksempelvis Ukraine, Georgien, Syrien, Moldova, Venezuela mv. og vidtgående sanktionspolitik har stræbt efter at opbygge en samlet Vestlig alliance mod resten af verden for at bevare dominansen og privilegierne, er Trumppolitikens formål i stedet at forsvare og genopbygge USA's styrke til at føre en del og hersk politik delvist baseret på militær magt men først og fremmest på økonomisk styrke – som krig (toldpolitik og sanktioner) med økonomiske midler. Alene MAGA politikens grundlag siger det hele. Det drejer sig ikke længere om at dominere på grundlag af universelle doktriner og binær modstilling af demokratier versus autokratier men kort og godt om realistisk og sandsynligvis brutal magtpolitik baseret på rene nationale interesser. *Trump har tidligere demonstreret, at han kan handle med hvem som helst (demokrater, autokrater, diktatorer osv., hvis det fremmer USA's interesser.*

2024 er ikke 2016

Hvad Trump vil og ikke vil, kan der gisnes længe om. Men det er en ufravigelig kendsgerning, at Trump indtager præsidentembedet i en periode, hvor Vestens og USA's autoritet i verden er svækket som følge af de liberales stedfortræderkrige bl.a. i Ukraine og i Mellemøsten, forsvar af Israels massedrab i Gaza og støtte til indtil flere konstitutionelle kup i "regime change" strategien. Sanktionspolitikken overfor Rusland, Iran og flere andre lande og de politiske indordningskrav til landene i det Globale syd har tillige med de åbenlyse svagheder i Vestens magt, som krigen i Ukraine har demonstreret, overbevist flere nationer i Afrika, Latinamerika og Asien om, at vejen frem i

deres udvikling går uden om afhængigheden af USA, Vesten og de vestlige institutioner (eksempelvis IMF og Verdensbanken) for i stedet at søge økonomisk støtte i BRICS New Development bank, hvor svag den endnu er.

Fra at være en ubetydelig forsamling af vækstlande er BRICS blevet en global magtfaktor med voksende autoritet i det Globale Syd og som kontinuerligt udvikler sit institutionelle magtgrundlag i samme takt, som Vesten ensidigt og med alle midler (politiske, militære, finansielle og økonomiske) forsøger at gennemtrumfe sine magtbetingelser. I det spil handler det ikke alene om Kinas voksende økonomiske og militære styrke men om helt nye betingelser for gensidig respekt og samarbejde i en ny multipolær verdensorden. Kina spiller måske nok en væsentlig rolle i BRICS alene på grund af sin økonomiske styrke men betydningen skal først og fremmest findes i det kinesiske vækstparadigme, der har som mål at opbygge en vækst på verdensmarkedet uden om Vestens dominans. Og på trods af Vestens modsvar (Trump tuer med 100% told overfor lande, der forsøger at udbygge alternativer institutioner til de dollardominerede) kan den udviklingslinje ikke stoppes hverken gennem sanktionspolitik, "EU's de-risking politik" eller USA's decouplingspolitik overfor Kina. Den transnationale globalisering er i dag kapitalismens grundlag, og de nationale økonomier og den kapitalistiske akkumulation er i dag så integreret på verdensmarkedet, at en fragmentering, som IMF igen og igen advarer imod kan føre til en verdensomspændende krise med uoverskuelige konsekvenser.

Hertil skal føjes det grundforhold, at det Globale Syd ikke kan frigøre sig fra gældsfælden, som de har hængt i gennem flere årtier, uden der gøres op med USA's gældspolitik og kapitaldræn på verdensmarkedet. Dollardominansen og den voksende kapitalflugt til USA (på grund af den høje rente og de store afkast på statsobligationerne), føder i sig selv støtten til BRICS mål om at skabe et alternativ til dollardominansen og langsomt afvikle bl.a. Kinas og Indiens kapitalophobning af amerikanske obligationer og statspapirer i et glideende men sikkert tempo for ikke at fremprovokere en verdenskrise med epicenter i USA. BRICS landenes strategi er forsigtig, fordi organisationen stadig er skrøbelig, og fordi den stadig skal kæmpe med Vestmagterne om indflydelse og goodwill i det Globale Syd. Der findes ingen "kongevej".

Trumps genopretningsprogram og mulige geopolitiske konsekvenser

Men nu står det i Trumps program, at USA selv skal trække sig ud af gældsfælden og genskabe nationens uafhængighed af andre nationer. Det er under de givne magtforhold ikke muligt uden et opgør med de kapitalfraktioner og hele den amerikanske finanskapital, der er afhængig af dollardominansen, globaliseringen og udflagningen af jobs til lavtlønslande. Alene amerikanske virksomheders investeringer i Kina gør, at Trump vil have mere end vanskeligt ved at gennemføre sin toldpolitik over Kina. F.eks. er det amerikanske militær dybt afhængig af komponenter og systemkomponenter fra Kina.

Nok så vigtigt er det, at den alliancepolitik, som Bidenadministrationen har spændt til bristepunktet, og som bl.a. har ført til splittelse i EU og recession i

Tyskland og et helt uholdbart statsunderskud i Frankrig som følge af sanktionspolitikken og gassanktionerne overfor Rusland, langsomt tæres op indefra, fordi den efterhånden viser sig at tære på EU landenes indenrigspolitik og sociale-økonomiske sammenhængskraft. Hvor meget den danske statsminister, den franske præsident eller tyske kansler for ikke at sige EU's kommissionsformand Ursula von der Leyen end forsøger at øge udgifterne til oprustning ved dag ud og dag ind at fremmane det russiske trusselsbillede, bliver det mere og mere tydeligt for deres egne befolkninger, at omkostningerne skal bæres af den brede befolkning ved tab af velfærdsordninger .

Og nøjagtig den politik øger de nationalkonservative partiers og bevægelsers anti-krigspolitiske og antiliberale udbredelse. I den forbindelse er de ret indlysende ligheder mellem Trumps program, AfD's program, Marine Le Pens program ikke uden betydning. Dybt indefra og på tværs af de forskellige nationer udfolder der sig for tiden et nationalkonservativt opgør med den liberaldemokratiske globaliseringspolitik, der har øget uligheden både globalt og i de enkelte lande, startet krige og medført en ekstrem magtcentralisering og magtforskydning fra parlamenterne til den udøvende magt og "teknokratklassen". Det er den samme tendens overalt. I EU's medlemslande. I USA og i EU's institutioner er magtcentraliseringen nu så fremskredent, at det ligner selvforherligende hykleri at angribe Orban, Fico og Trump for at udgøre en trussel mod demokratiet. De er alene symptomer på det liberale demokratis sammenbrud.

Trump's politiske projekt skaber ikke kaos og splittelse. Det er skabt af kaos og splittelse overalt på verdensmarkedet. Trumps foragt for de multilaterale institutioner og vestlige alliancer er ikke ensbetydende med et radikalt skifte og opgør med efterkrigstidens internationale institutioner. Det har Bidens og den vestlige alliance sørget for ved i praksis at underminere dem. Trumpadministrationen repræsenterer kun konsekvensen af ordensnedbruddet, og hvor Trumpadministrationens genopretningsstrategi er mere end usikker.

Trump og USA kan ikke længere ensidigt diktere fred eller økonomiske indrømmelser gennem toldpolitik og opvisning af militær magt. Hertil har autoritetstabet under Biden været for stort og for synligt. Det sker næsten hver eneste dag i stedfortræderkrigen i Ukraine, og toldpolitikken udfordres allerede af flere lande deriblandt Mexico, Indien, Brasilien og ikke mindst Kina. Her har man allerede forberedt sig på at omgå Trumpadministrationens told- og sanktionspolitik. EU kommissionen tager med udgangspunkt i Draghi-rapporten og kommissionsformandens ønske om at opbygge store investeringsfonde næsten frenetiske skridt at "Trumpsikre" EU. Selv om EU er splittet på grund af krigen i Ukraine og Israels massedrab i Gaza, er man i de centrale hovedstæder ved at samles om et slags merkantelistisk modsvar til Trumps protektionistiske politik.

Kort sagt er det ikke det ikke Trumps politik, der forårsager splittelse, fragmentering og kaos på det kapitalistiske verdensmarked eller nye geopolitiske

konflikter. Den tilstand er allerede skabt og fronterne tegner sig globalt tydeligere i 2025 end i 2016.

Men meget taler for, at Trump i sine bestræbelser for at genskabe USA's styrke vil bidrage til yderligere fragmentering og selvtilstrækkelig nationalistisk politik i den Vestlige verden og sætte centrifugale kræfter i gang, som ingen måske har magten til at kontrollere. I det spil er landene i det Globale Syd forsigtigt begyndt at samarbejde som modværg overfor en stadig mere rå Vestlig magtpolitik. Uanset hvor meget de vestlige magter i deres indbyrdes magtkamp vil bejle til enkeltlandene i det Globale Syd, har disse lande under Bidenadministrationen allerede fået anskuelsesundervisning i, hvad konsekvenserne af afhængigheden af Vestens finans-og investeringspolitik kan få for landenes udvikling. Indefrysningen af de russiske statsmidler i Belgien har talt sit tydelige sprog.

Jan Helbak